

Türk Tıp Tarihi Arkivi

Cilt 4. No. 16. 1940

İSMAİL SAİB EFENDİ HOCA (1871-1940) VE TIB TARİHİMİZ

Dr. A. SÜHEYL ÜNVER

Sağlığında karşısında safbestesi ihtiram duranlar İsmail efendinin ahlakî ve ilmî meziyetlerini pek iyi bilirler. Onun ilimde bir yanlışlık yapmak istemiyenlerin eserlerinde tesirleri vardır. İsmail efendi etrafındakilere müfid olmak gayretile ahlafa kendisini tanıtacak bir eser bırakmağa boş vakit bulamamıştır. Onun için gelecek nesil onun ismini ilmî etüdlerde arzusu hilafına bazan zikrolunur göreceklendir. Öyle bir zengin ki servetinden başkaları müstefid olmuştur, öyle bir alim ki ilmini etrafa taşımış. İlmî tetkiklerde bulunacaklara doğru yolu göstermiştir. O İstanbulda ve islâm âleminde bulunan eserlerin hakiki bir ruhu mahiyetinde idi. Her hangi bir eseri ve münderecatını sorduk mu anlatırdı. Eğer bunlar toplansaydı cildler dolar ve İstanbul kütüphanelerinin muhteviyatı anlaşılırdı. Onun okumadığı kitap kalmamıştır. Reyleri çok kuvvetli idi. Bir çok alimane addedilen eserlerin mahiyetini ortaya koydu. Onun el yazısı iyi tanınırsa okuduğu umumî ve hususî nadide kitaplarda kayıtlarına ve mufassal malumata rastlanacağına şüphe edilmesin. Hem bunların arasında ne mühim tercemei haller çıkacaktır.

Üstadın tıp tarihimize sayısız ve emsalsiz yardımları dokunmuş, en mühim eserleri o bize göstermiştir. Herkesin kendisine çok müracaet etmedikleri devrelerde eline geçen bu kitaplarda müfid notları vardır. Bu notlar toplansa İsmail efendiyi ahfada anlatabiliriz. Tarafından toplanmış ve yazılmış müntehibat vardır.

İsmail efendi tıbbî atik ile çok meşğul olmuştur. Zamanımızda tıbbî atike vakıf yegâne bir alimdi, diyebiliriz. Vefatından iki gün sonra öğrendikki mülkiye tıbbiyesine sami'sıfatile devam etmiş, hattâ hekimler arasında çok sevilen, hocam ve küçük İzzet diye maruf dok-

TERCEMEİ CEDİDE FİL HAVASSÜL MÜFREDE
ve
ONDAKİ DİŞ İLÂÇLARI

Tarih 1103

Müellif : MEHMED BİN ALİ

Bu kitap küçük yaştan başlayarak şeyhuhete varıncaya kadar ilmi tıbla meşgul olan Mehmed bin Ali'nin 1101 de tesvit edip 1102 de tahririni tamamladığı bir (Nebatî ilâçlarla tedavi) (*)-kitabıdır.

Avrupadan gelen ve burada terbiyelenmiş kâğıt âzerine yazılmıştır.
Sahife kenarları : Altun cedveli. Başında sade bir tehzip var. 13×22

(*) Eser yazmadır ve hususî kütüphaneme aittir. Taş basması matbuu da vardır. Yazma nüsha sonunda liste matbuunda yoktur.

ebadındadır. Bir sahifede resim yanında bir satır, metinde onbeş ilâ onaltı satır yazı vardır. Her sahife bir müfrede aittir ve resmi vardır. Sol baştaki beş satırlık izahat bundan evvelki müfrede aittir.

Resimler : Çok itinalı yapılmıştır ve mukaddimeden ve ilâçların lâtince yazılarından anlıyoruz ki bir garb eserinden çizilmiştir. Çok güzel bir toplamadır. Bunu toplayan zat kendi tecrübelerini ve onlar hakkında bildiklerini, nerede yetişip yetişmediklerini de ilâve etmiştir.

Eşer : Tam terceme bir eser değildir. Adapte mahiyettedir. (Frenği) diye tabir ettiği şey lâtince dir. Kitabın sonunda olan lûgatlerde bu isimleri renkli mürekkeple yazmıştır. Bazı sahifelerde muhtelif renkte mürekkeplerle bazı kelimelere tesadüf olunur.

Kitap : 91 sahifelik olup her sahifenin üst köşesindeki resim bahsettiği nebatın şekli olup 3, 4 renk üzerine boyanmıştır.

Metinde mevzuubahs nebatların her birerlerinin Lâtince, Arapça,

ve Türkçe olmak üzere isimleri yazıldıktan sonra nerede yetiştiği, neresinin kullanılacağı, hangi hassalara malik olduğu ne suretle istimal edileceği ve eğer fazla dikkat ve takayyüde ihtiyaç varsa mutlaka (Tabibi hazıka) sorulmasını ve gaflet olunmamasını ayrıca zikrederek nihayetlendirir.

Kitabın nihayetine ayrıca bir de 3 dilden (Frenği, Arabî, Türkî) dilden mürekkep ufak bir tıb lûgalçesi ilâve olunmuştur. Bu lûgatçe 47 sahife kadar tutmaktadır. Bu lûgatçenin birinci faslını binnefis

190 adet tıb ıstılâhlarına, ikinci faslını da 370 kadar müfredata ayırmış ve bunları alfabe sırasile tanzim etmiştir.

Müellif zikrettiği bu müfredattan dış tababetini alâkadar eden nebatın bazılarında da mufassalan bahsetmektedir. Ezcümle: Babar çiçeği, Karögüzkebir, Leylekburununu, Ayrık, Frenkayrığı, Sultanotu, Beşeryaprak, Subiberi, Dişotu ve Devedili, İtüzümü, Padzehirotu ve Sığırotu.

Müellif kitabın başında

(Ufüvanı şebabdan hini şeyhuhete varıncaya kadar ilmi tıbla meşgul olup gâh Arap hükemasile ve gâh Acem hükemasile ve gâh Lâtin hükemasile görüşüp nice ahvallere vakıf olup zarü sergerden vadii hâyrette iken kalbime bu geldi ki ey biçare esiri hallaki cihan âleme kıldıkta tecelli. Her birin bir hal ile kılmış müteselli. Sen dahî çün bu ilm içinde bulundun. Bari bir iş peyda eylekim baysi rahmet ve sebebi mağfired ola deyu bu fakiri pürtaksir güya hâbdan bidar olup fikr eyledim ki bazı devalar varki lâzım ama bu vilâyette meşhur değil, Galatada Frenk ve Rum kefereleri getirip Âzim babalar ile fûruht ederler. Hatırıma bu geldikte.....) diye başlayarak söze girişiyer ve bu müfredatın her birerlerini tarif ve beyan eder.

Doçent-Diş hekimi
FEYZULLAH DOĞRUER
